

1.4. ПОЛІТИКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА НЕЛІНІЙНІ ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ СЬОГОДЕННЯ

Політична реальність сьогодення є в достатній мірі багатформатним феноменом, який існує у взаємозв'язку з різними

контентами. Відкриті пріоритети політичної реальності закладають динамічні основи процесів у суспільстві. Пріоритетами у даному ракурсі слід вважати настанови, за якими буд який аспект життя людини, соціальної групи, соціуму в цілому може перейти, бути штучно інкорпорованим у політику. До цього необхідно бути готовим та знаходити правильні відповіді на подібні виклики середовища. Так, в основі сучасних соціально-політичних криз лежить глибоке протиріччя між стратегією людської діяльності та загальною скерованістю трансформаційних процесів, які розгортаються в декілька етапів та породжують подвійні стандарти сприйняття та власне інформаційну віртуалізацію політичної реальності, створення симулятивних моделей інституційних форм, що націлені немовби на рішення нагальних суспільних потреб, політичний розвиток. Симулюється майже все, викривлення стають мейнстрімом політичного процесу у різних його проявах.

Сучасне суспільство існує у системі координат нелінійності та перманентної хаотичності, де важко віднайти певну серйозну опору для побудови єдиного цілісного наукового дискурсу. В таких умовах політико-антропологічні аспекти закономірно стають єдиною більш-менш стабільною платформою для аналітичної роботи з політичними процесами та явищами позалінійної послідовності та наявної соціально-еволюційної приналежності. Політико-антропологічний базис поєднує з традиційною політичною наукою системне бачення явищ. Дане спрямування наукового дослідження політичної науки синтезувалося на перетині декількох дисциплін, має коріння у етнографії, соціології, історії та культурології, проте нерозривно увійшло до переліку політологічних субдисциплінарних інтересів.

В умовах зміщення цивілізаційних акцентів більшість процесів та феноменів набувають характеристик унікальності й хаотичності, тобто “культурний шок” при вивченні соціально-політичних аспектів реальності в іншій культурній царині синтезується з постійним ризиком різноманітних динамічних впливів на систему. Постійно існує можливість повного повернення до архаїчних практик поза політико-правовим полем контролю. Так, суспільства Третього Світу

в більшості уявляють собою “поле” предметної діяльності політичного аналітика та політичного антрополога у відповідності з потребою констатувати не залишкову архаїку владних відносин, а скоріше досить об’ємний зріз неформальних відносин, які домінують і при поверхневому вивченні конституційного ладу й загального устрою управління фактично малопомітні. Більшість з таких суспільств перманентно перебувають у стані воєнних дій, або розпадаються на сегменти, надаючи визначення найбільш руйнівному явищу для держави – “сомалізації”. Нелінійність цього процесу легко проаналізувати, враховуючи раптовість соціально - політичних трансформацій, які можуть спровокувати деформацію держави як політичного інституту.

Там, де виникають такі “викривлення” соціально-політичної реальності, фіксується зростання загального рівня конфліктності, насилля, неконвенційних засобів ведення політичної боротьби тощо. Констатація викривлення соціально-політичної реальності саме у напрямку зміни полюсів сучасність – архаїка диференціює політичні режими та політичні системи в цілому на демократичні й авторитарні, що не сприймають зовнішні впливи модернізації або залишаються напіввідкритими, тим самим унеможлиблюючи поглиблення глобалізаційних процесів у класичному сприйнятті.

Можливість репрезентації культурних впливів через аналіз політико-антропологічної архаїки не є зовсім новою спробою (навіть існує відповідна кореляція з етно-політологічною тематикою) у працях таких політантропологів як М. Фортес і Е. Еванс-Притчард, К. Леві-Стросс, Ж. Баланд’є, М. Шварц, В. Тернер і А. Тюдден, А. Барнард, Е. Колсон, В. Бочаров, М. Крадін, В. Тішков, В. Ледяєв, проте питання знаходження ключів до зрізу відносин влади, які не підлягають традиційному погляду, стає актуальним в умовах соціокультурного “ренесансу” в наукових інтересах політологів сучасності. Сьогодні відбувається перезавантаження соціокультурного інтересу до політики, яка розгалужується на політику влади, суспільних груп, політику релігійну, традиційну, субкультур тощо. Аналітика на міждисциплінарному перетині наявна

у наукових доробках Д. Аджемоглу, Д. Белла, Б. Мура молодшого та ін. Параметри даного розгалуження детермінуються важливістю аналітичної роботи з тим чи іншим аспектом нелінійності у суспільному й політичному розвитку. Саме необхідність надати сутнісне визначення явищам та процесам, які доповнюють більш досліджену політичну реальність, існують у форматі непрогнозованості, створює передумови для політико-антропологічного дослідницького переосмислення.

В цілому антропологію можна визначити як науку, що синтезує в собі різні напрями, підходи, парадигмальні бачення та субдисципліни: фізична, історична, політична, соціальна, етнічна, екологічна, гендерна, педагогічна та практична антропологія, антропологія влади, права, насильства, організацій, конфліктів тощо, які досліджують фізичний, культурний, соціальний, політичний розвиток людини й суспільства [2].

Кожна лінія розгортання антропологічного сприйняття реальності концентрує увагу на специфіці явища, його визначальних та глибинних рисах, які приховані від більш вживаних наукових парадигм. Звичайно на Заході соціальна антропологія та політична антропологія відповідно формувалися як окремі дисципліни і тому наявна загальна “відмінність” їх дискурсу та соціології або політології (не виключаючи й вітчизняний науковий ґрунт).

Політична антропологія є субдисципліною, що вивчає політичні інститути та процеси у традиційних доіндустріальних суспільствах, концентруючи власну увагу на архаїці політичної поведінки, створенні міфологічного фону для політичного впливу, реалізації системи символів, які існують й розвиваються у сучасному соціумі постмодерну, проте цілком та повністю залежать від глибинних сенсів у інтерпретації суспільної свідомості. Політико-антропологічний погляд надає можливість для перегляду звичних технологій дослідження процесів у політиці, розриває традиційні уявлення про світ політичної боротьби й конкуренції [3]. Політико-антропологічний погляд також дозволяє здійснити екстраполяцію

владної архаїки в умови сучасного суспільства постіндустріального та постмодерністського формату.

Фактично у соціально-політичній реальності стикаються сучасні вживані методи протистояння та їх базові принципи, закладені впродовж століть у різних культурних ойкуменах, де відношення до простих речей залишаються діаметрально протилежними. Закономірно виокремлювати “західну” та “східну” культурну (цивілізаційну) ойкумену. Обидві мають як спільні риси, зокрема, це репрезентація у політиці елементів родоплемінного устрою, проте у трансформованій формі (сенат на заході є трансформованою радою старійшин, а прагнення до сильної президентської влади пояснюється прагненням до концентрації влади в руках єдиного харизматичного вождя, який являє собою персоналізовану й сакралізовану позицію у суспільно-політичній ієрархії; східна парадигма або культурна ойкумена поєднує ще й релігійну та соціально-політичну традицію, відтворюючи практику внесення релігійної норми в управління та політичний процес, наприклад, закони шаріату).

Крім того, суто ментальні відмінності фактично створюють об'єктивну дихотомію західної та східної парадигми у погляді на розвиток політичних процесів. У першій – домінують індивідуалістичні тенденції на тлі виникнення та розвитку демократії у місті як такому, у другій – превалюють колективістські тенденції на тлі общинного способу життя. Держава у двох даних парадигмах представлена або у якості арбітра у політичній конкуренції, або у вигляді потужного інструменту впливу й регуляції відносин, централізації, екстраполяції цінностей правлячого (політичного) класу.

На перетині двох даних парадигм виникає та відтворюється інтегративна форма, що поєднує різні елементи у незвичному співвідношенні. Власне цивілізаційні осередки Латинської Америки, наприклад, мають свій шлях репрезентації соціально-політичної реальності, в якому наявний прецедент синтезу культурних настанов у різних просторових та темпоральних межах. Тобто, виникає свій просторово-темпоральний комплекс. «Незріле» суспільство

відтворює в цілому неефективну та незрілу владну технологію, яку неможливо якісно визначити як демократію або авторитаризм. Також неможливим стає повний й глибинний аналіз існуючого політичного режиму. Він є закономірною формою складання влади або поєднання традицій реалізації владних технологій, які можуть суттєво відрізнятися навіть у межах одного суспільного утворення. “Коливання” та загальна нестабільність режиму буде корелювати зі ступенем суспільної незрілості для сприйняття запропонованих ззовні змін (особливо якщо ці зміни сплановані та спрогнозовані у досить стабільному культурному середовищі, де наявні чіткі уявлення щодо демократичного переходу та наслідків його у широкій палітрі варіантів).

Важливим є виокремлення всієї ієрархії центрів влади та відтворення логіки та алгоритму їх співвідношення у ретроспективі, проспективі та перспективі. Всі аспекти пролонгованого алгоритму та логіки дій владних центрів синтезуються у політичний режим. Режим у цьому аспекті виражає динаміку нелінійних політичних процесів та надає їм системної форми. Розкриваються кодифіковані та некодифіковані принципи політичного устрою суспільства та окремих спільнот. Системне бачення даного явища надає можливість диференціювати суто політичний режим, місцевий або локальний режим та навіть акцентувати дослідницьку увагу на феноменальності так званого міжнародного політичного режиму, який демонструє зіткнення досить різних цивілізаційних та геополітичних «плит» у сучасному світі. Системна форма режиму реалізується також на рівні стабільності суспільних відносин. Власне категорія «стабільність» та її різнофакторний аналіз у сучасному розумінні з’являється в політичній науці Заходу у післявоєнний період. Широкі дослідження в цій галузі були пов’язані з демократичними трансформаціями. Серед умов стабільності демократії правомірно виділити внутрішні (економічні та соціокультурні фактори, вплив традиційної платформи, фактор лідерства) і зовнішні.

Виявлення таких елементів потребує особливого методологічного інструментарію та підходів, які спираються не лише на традиційні

засоби “препарування” політичної реальності, де домінуюють ситуаційний метод та оцінка політичної поведінки на даний момент часу у конкретних обставинах. У подібному випадку практично повністю відсутня можливість для деталізованої “реконструкції” або практичної “деконструкції” політичної реальності, тобто проаналізувати можливо лише поверхневі аспекти заданої проблематики без необхідного поглиблення та концентрації на певних сегментах.

У випадку дослідження нелінійної політичної реальності узагальнюючим методом дослідження є рефлексія як поєднання особистісного, філософського та суто наукового бачення поставленої проблеми. У політичній науці проблематика рефлексій як аналітичного інструменту не має відповідного чіткого трактування. Рефлексія може розглядатися як у достатній мірі дискурсивний метод пояснення існуючого явища або такого, що мало місце у минулому. В сучасній філософській, соціологічній, психологічній літературі термін «рефлексія» досить поширений.

Проте у політологічній царині він недостатньо розповсюджений через неоднозначність теоретичного та прикладного трактування. Рефлексія – це здатність суб'єкта виділяти, аналізувати і зіставляти з предметною ситуацією свої власні дії. Суб'єкт в змозі здійснювати рефлексивні дії на елементарному, філософському та науковому рівнях, здатен до поєднання цих рівнів задля успішної побудови дослідницького процесу. Саме тому політологічному дослідженню безумовно іманентна «авторська» рефлексія як спроба систематизувати викладений матеріал у відповідності з логікою власного сприйняття та чуттєвого досвіду. Така рефлексивність зміщує акценти у бік ретроспективного погляду на хід дослідницької роботи. Обумовленість методу рефлексії ретроспекції в осягненні політичної реальності у контексті політико-атропологічного дискурсу щонайменше не заперечує застосування соціологічного та навіть етнографічного методологічного й методичного дослідницького інструментарію, зокрема це безпосередньо стосується таких методів як спостереження, включене спостереження, соціопитування, збір

етнографічних даних щодо певної спільноти, яка становить науковий інтерес.

Осмислення та аналіз власних звершень, реформ, політичної поведінки є невіддільною прикметою рефлексивності політичного дискурсу. Подібна спроба аналітичної рефлексії розгортається щонайменше у трьох основних вимірах соціально-політичної реальності: формальному (офіційному), який наявний у діяльності офіційних державних структур, державних кадрів, політичних організацій (політичних партій) та детермінований системою офіційних процедур у правовому полі; неформальному (неофіційному), який наявний у діяльності тіньових структур й організацій поза офіційними процедурами та правовим полем держави, де мова йде, перш за все, щодо політичних та етнічних кланів, мафіозних організаційних, злочинних груп, які реалізують кримінальні (корупційні) схеми й існують суто за правилами міжособистісних та міжгрупових домовленостей на основі природних (архаїчних) соціальних підвалин. У випадку третього виміру мова йде про реалізацію так званого політичного випадку, тобто ситуативних обставин, які склалися водночас та мають власну логіку реалізації, становлячи неабиякий ризик для всієї політичної системи, офіційної та неофіційної сукупності структур, які формують спектр взаємодії між державою й громадянським суспільством в цілому. Подібний перебіг подій може бути спровокований політичним вбивством, різного роду терактами, економічною кризою та загальною пауперизацією населення країни (або окремого регіону, міста тощо). У такий спосіб, під впливом етнічних чи релігійних конфліктів, викликаних зміною політичного режиму (Ірак), може сформуватися виключна ситуацію розповзання терористичних мереж та на додаток конституювання квазідержави на кшталт ІДІЛ. І хоча у протистоянні з сучасними наддержавами така терористична організація нового типу зазнає нищівної поразки, залишається прецедент концентрації соціально-політичної архаїки в неконтрольований спосіб в особливому соціокультурному середовищі.

Вся сукупність політичних режимів поділяється на два основні напрямки – форми – це рефлексивні та нерефлексивні режими. Рефлексія – явище, яке сутнісно і структурно виділяє зовсім інше бачення політичного режиму в сучасних умовах перманентних змін на тлі глобальних трансформацій в контексті історичної ретроспекції. Рефлексивність політичного режиму детермінована його здатністю до сприйняття потреб населення в цілому (підданих, громадян), кожної конкретної соціально-політичної ситуації (проблеми) окремо. Політичний режим набуває властивостей надчутливої системи влади, яка наголошує на власному політичному курсі та ролі у суспільних змінах, «усвідомлює» свої дії та прогнозує їх на майбутнє. Існують політичні режими, що об'єктивно позбавлені рефлексії. Зокрема, до такого типу політичних режимів належать так звані компрадорські режими, що встановлені в результаті зовнішнього втручання держав. Такі режимні системи позбавлені зацікавленої у трансформації влади еліти та спрямовані лише на реалізацію певних досить вузьких цілей збагачення, силового контролю ресурсів країни. Рефлексивні режими диференціюються за особливостями власного самоконтролю, його об'єктами та принципами «відстеження» нелінійних “стрибків” у функціонуванні. З огляду на це можливо виокремити три базові різновиди рефлексивних режимів, тобто рефлексивні режими з тоталітарною, авторитарною та демократичною перспективою. Кожна перспектива розкриває сутність нелінійних процесів у системі владних й суспільних інтракцій. Власне, рефлексивність означає можливість для аналітики по відношенню до соціополітичного та соціокультурного бекграунду режимів.

Тоталітарний тип політичного режиму – це всеохоплюючий репресивний примус громадян до виконання владної волі, цілковитого державного контролю за діяльністю як окремих громадян, так і їх об'єднань, соціальних груп та інституцій. Тоталітарні режими відтворюють рефлексивні процеси з огляду на дотримання ідеологічних принципів, що розгалужено представлені у всіх сферах суспільного життя. Ідеологія набуває ознак своєрідного культурного коду та може бути відтворена на наступних етапах

розвитку режиму. Після того, коли комуністична ідеологія втратила вплив та Радянський Союз розвалився, політичні еліти опинилися перед необхідністю «переформатування» політичного курсу у бік демократії. На початку 1990-х років у більшості країн колишнього СРСР були прийняті Конституції демократичного змісту та навіть мали місце заборони на діяльність комуністичних партій. Проте, вся система принципів та настанов комуністичного ладу знайшла відтворення у нових умовах, були збережені “ціннісні орієнтири” еліти та народу, зокрема, мова йде про патерналістські настрої та “утопічну віру”, месіанство та “особливий шлях” розвитку тощо.

У свою чергу авторитарні режими відтворюють рефлексивні процеси з огляду на дотримання інтересів правлячих груп (кланів) та традиції (релігійних настанов), демократичні політичні режими пролонгують процеси рефлексії з огляду на дотримання базових принципів представництва всього спектру інтересів. І авторитарні, і демократичні режими привносять у систему політичних відносин різне розуміння конкуренції: контрольованої та неінституціоналізованої у випадку авторитарності та авторитарної перспективи, та багатоматної й часто відкритої для культурних детермінант у випадку демократії та посилення загальної демократичної перспективи політичного режиму. Важливо, що осмислення та аналіз власних звершень, реформ, політичної поведінки є невіддільною прикметою рефлексивного політичного режиму у зв'язку з громадянським суспільством. Прикметою такого режиму є рефлексивне управління. Політико-антропологічні особливості таких процесів є супутніми та фактично визначають (прямо визначають) зрушення досить різного спрямування та контексту.

Розкриваючи тематику нелінійності у політико-антропологічному спрямуванні слід наголосити й на існуванні щонайменше декількох базових елементів, які включені у загальний ракурс політичної реальності. Вона розуміється як в достатній мірі багатовимірний феномен з системними параметрами, що включають як політичні, так і соціальні, релігійні, економічні, культурні компоненти. Дане

спрямування ставить пріоритет культурних компонентів перед економічними чи політичними. Умовно постає потреба у диференціації “реальних” та “умовних” спільнот. Так, до реальних спільнот можна віднести різноманітні за “конфігурацією” соціальні групи, класи, етноси, нації тощо. У контексті сучасних реалій більшість існуючих спільнот, що вступають у комунікаційні процеси та демонструють власну здатність до політичної конкуренції, є уявними тобто вони не обумовлені ані спільним минулим, ані традиціями чи ментальністю. Вони існують фрагментарно та швидко розпадаються, створюючи лише умовні ракурси у науковому чи суто прикладному баченні політичних процесів.

Найбільш значущим стрижневим компонентом таких спільнот є інформація (такі спільноти є віртуалізованими за суттю і тому уявити й проаналізувати їх особливості, характерні риси практично не вдається, можливо лише відслідкувати певні закономірності). До уявних спільнот відносяться інтернет-коммюніті, смарт- та флешмоби. Існування та поширення уявних спільнот спродуковано глобалізаційними трендами, які деформують грані культурних ойкумен, утворюючи єдину надспільноту з аморфними всеосяжними й уніфікованими принципами, які швидко зазнають змін. Звичайно у подібному випадку роботу з феноменами потенційно можна звести до постмодерністських основ, проте вони є хаотичними та непостійними. На зміну більш традиційним поглядам привноситься міждисциплінарний за сутністю аналіз у політико-антропологічному дискурсі. Сутнісно він зводиться до роботи з виключно “біологічним” контентом, який представлений явищами домінантності, ієрархії, статусних позицій у відповідності до можливості отримувати й розподіляти ресурси, визначати поведінку інших членів групи.

Отже, здійснюючи аналітичну роботу в межах політико-антропологічного дослідження, слід виокремити наступні складові: владна персона (суб'єкт, наділений владними повноваженнями), структури та інституційні форми, включені у соціально-політичну реальність на різних позиціях, з потенційними можливостями та

ресурсами, також – міфологічний та культурний контент політичної реальності, де формуються найбільш глибинні сенси політики. Супутнім та надважливим у цьому сенсі є феномен політичної лояльності, який супроводжує дії владних центрів у всі історичні періоди та породжує споріднене явище легітимності. Так соціальна політика виступає базовою стратегією легітимації авторитарних режимів в умовах глобалізації. Високі соціальні гарантії, часто за рахунок залежності від «ресурсної голки», забезпечують визнання та підтримку режиму серед певних суспільних верств. Така позиція влади у власній стратегії реалізації є спробою віднайти архаїчний механізм впливу на громадян через пряме матеріальне заохочення. Крім того, спроби подібної легітимації є пролонгуванням більш масштабної системи явищ.

Зокрема, явище персоналізації (або узурпації) влади. Природна особливість персоналізації розкривається через необхідність побудови владної ієрархії лише у такий спосіб, коли символом групи, спільноти, та навіть держави, може бути одна людина. У давні часи таке структурування групи було необхідне для швидкого та скоординованого прийняття рішень у досить екстремальних умовах агресивного середовища навколо. У важкі часи також превалювало так зване функціональне лідерство як здатність прийняти владу та використовувати її у відповідності з власними здібностями й психологічними особливостями. Пізніше явище пройшло шлях від вождя – носія потестарної влади до монарха, що правив, керуючись як власним баченням на перманентній основі, так і настановами традиції (дві дані установки ймовірно могли не збігатися у реальності, продукуючи узурпацію влади та тиранію як крайню форму цього процесу).

Тобто, потестарні принципи управління (несистемні та нелінійні за власним походженням й природою) трансформувалися та увійшли до нового бачення влади, змінилися й передумови тих насильницьких методів, які використовувалися носіями надповноважень у суспільстві на більш ранніх етапах існування. У сучасних умовах потестарність входить у політичний процес та інституційне

середовище як неформальний зріз політичних практик, які не тільки залишились у спектрі прийнятних але й прямо детермінують поведінку політичних суб'єктів.

Постать такої особи носить сакралізований характер (поступово набуває такого характеру впродовж правління). Усунення особистості правителя від влади потребує відповідного процесу десакралізації та пояснення дій політичної еліти (революція або переворот). Десакралізована постать лідера зазвичай втрачала власні позиції та фактично перетворювалася на своєрідний “політичний баласт” у грі за державну владу.

Персоналістський політичний режим дуже часто ототожнюється з режимом особистої влади, коли одна людина узурпує владу в країні, створюючи своєрідний вакуум у соціально-політичній, економічній та правовій сферах. Такий різновид політичного режиму у сучасних умовах є в достатній мірі поширеним переважно у країнах, що розвиваються та переживають кризи демократичного транзиту. Об'єктивно перманентна “кризовість” соціально-політичної та економічної системи може спричинити закріплення особистої влади задля вирішення найбільш важливих для системи завдань та адекватну відповідь на зовнішні виклики. У сучасному суспільстві такі виклики можуть бути представлені у формі боротьби з тероризмом, економічним колапсом, інфраструктурою тощо. Найчастіше персоналізм є складовою недемократичного політичного режиму. Однак він може мати прояв і в умовах демократичних систем, особливо у періоди широкомасштабних транзитивних й трансформаційних процесів, коли відсутні чіткі орієнтири у політичному виборі. Тоді ступінь легітимності харизматичних лідерів гіперболізовано підвищується, зростають рейтинги у радикальних політичних (державних) керманів. Фактично так проявляють себе персоналізовані політичні режими делегативної демократії за латиноамериканським зразком (Венесуела, Аргентина, Чилі, Уругвай, Бразилія).

Принципово, що персоналізація влади на різних етапах історії супроводжувала як давньосхідні монархії, давньогрецькі держави-

поліси (у формі тиранії), середньовічні держави (абсолютизована роль монарха у боротьбі за створення централізованої держави у Англії, Франції, Іспанії, Польщі тощо), так звані абсолютні монархії доби Просвітництва, тоталітарні режими ХХ століття і т. д.

Серед зарубіжних вчених, які досліджують проблематику персоналістських режимів можна виокремити Д. Аджемоглу, Б. Геддес, Г. Ловенберга, М. Раша, В. Г. Голосова, В. Я. Гельмана, Ю. І. Лейбо, М. А. Могунову та ін. Такі режими є найбільш вдалим прикладом збереження політичної архаїки в умовах трансформаційних процесів, які можуть інспіруватися як шляхом внутрішніх впливів, так і зовнішнім впливом (зокрема, мова йде про так звані глобалюції, коли більш розвинені держави сприяють швидкій трансформації недемократичної держави, проте не враховують ризиків персоналізації влади політичною або мілітарною елітою в умовах швидких змін, перманентного насилля чи динаміки економічної нестабільності).

Отже, персоналізація влади на різних етапах державотворення залишається іманентною рисою, що притаманна як демократичним, так і авторитарним режимам. У випадку побудови тоталітарних систем та конституювання відповідних режимів з високим рівнем закритості від зовнішніх економічних, культурних та, звичайно, політичних впливів, персоналістські тенденції влади трансформуються у достатньо “зрілий” політичний вождизм й диктатуру. Але, знову ж таки, дане явище детермінується закладеними у суспільстві архаїчними складовими управління. Це відбувається, незважаючи на потребу тоталітарних систем до руйнування всього переліку традиційних інтеракцій з метою інкорпорації ідеології загальної уніфікації без реальної групової або класової диференціації. Відповідно персоналістський компонент поширений у гібридних режимах або дефектних демократіях. У таких системах президент повністю керує виконавчою гілкою влади, нарощує вплив на законодавчу та судову гілки. Також він може проявляти себе у певний період політичної коабітації, тобто вимушеного співіснування глави держави та уряду, співробітництво

чітко виражених політичних супротивників у виконавчій владі. Потенційно підвищується ризик персоналізму, коли президент і прем'єр-міністр конкурують з метою розширення свого впливу. У такому випадку дві ці посадові особи конкурують за одну і ту саму сакральну позицію – потестарного правителя, який розраховує на часткову, а надалі й повну узурпацію владного олімпу й використання його виключно у свої цілях, інтересах свого сімейного чи політичного клану, політичної команди і т. д.

Необхідно відзначити у зв'язку з цим, що сучасні представники влади, які позиціонують себе демократами в сучасних суспільствах і часто сприймаються як такі окремими соціальними верствами, можуть проявляти більше жорсткості в реальних політичних діях та рішеннях, ніж авторитарні лідери минулого внаслідок величезного розгалуження і тиску на них неформальних зв'язків з бізнес-групами, олігархічними кланами та окремими представниками так званого великого бізнесу. Важливо, що суб'єкти бізнесу входять у конфліктогенну сферу політики, звертаючись до елементів владної архаїки, тобто побудови більш жорсткої ієрархічної піраміди та агресивної конкуренції за статусні місця, боротьбу за “ресурсний простір” у реалізації своїх цілей.

Якщо зупинитися на концепті простору та його значення для політико-антропологічного бачення політичних й економічних проблем, то треба зазначити, що розуміється він у трьох головних інтерпретаціях: як сукупність різноманітних інтеракцій між впливовими суб'єктами, як середовище існування та розвитку певних явищ та як фізичний простір, в межах якого відбуваються події життя суспільства з досить різними темпоральними межами.

Три дані інтепретації синтезуються в єдиному погляді політичного антрополога та використовуються в ракурсі обов'язкового інструментарію для аналітичної роботи. Концепт простору має також як суто теоретичні пояснення, так і практичне значення. Для політичного антрополога або спеціаліста з етнополітології він проявляється у концентрованому вигляді під час так званої “польової роботи”, тобто безпосереднього заглиблення у

окрему соціальну спільноту з її унікальним життєвим устроєм, культурним фоном, владними традиціями та інтенціями, які становлять першочерговий інтерес, оскільки знаходять вияв і у добу інформатизації, динамізації та симулятивності політичної реальності в цілому. Звичайно така польова робота адекватна також потаємним ритуалам, що існують у кожній окремо взятій культурі, та мають в тому числі виразне релігійне й міфологічне значення, можуть трактуватися сучасним політичним дослідником з різних позицій.

У подібних випадках існують і конкретні асоціації, серед політичної еліти інспіруючи прихід того чи іншого політика та оволодіння конкретними важелями тиску. Контроль над засобами тиску при владі забезпечує реалізацію не тільки поставлених перед політиком завдань але й демонстрацію власної соціально-політичної природи, гіперкомпенсацію особистих промахів під час соціально-політичної мобільності.

Централізоване керування економікою за допомогою бюрократичної координації її складових є обов'язковим для всіх типів персоналістських режимів, незважаючи на їх відмінності у цій сфері. У таких системах персоналізація влади може мати свій крайній вияв у політичному вождизмі. Сталінську або гітлерівську диктатури можна розглядати як класичні історичні приклади тоталітарної надцентралізації влади однією людиною. Важливо розуміти і також супутній процес формування номенклатурної еліти як вищої ланки бюрократичного апарату, яка почала функціонувати на засадах особистісної вірності вождю-сюзерену, а продовжила власне існування, виходячи з суто кулуарних принципів вирішення кадрових питань лише за згодою лідера.

Власне необхідно почергово порівнювати висновки, отримані на підставі якісних і, відповідно, кількісних наукових методів порівняльного аналізу політичних режимів. На думку В. С. Литвина в цьому проявляється не лише специфіка, а й наукова сутність праці, адже на цій основі відбувається конструювання нових масштабів політологічного знання [10]. Оцінка та аналіз персоналістських

політичних режимів минулого та сучасності дещо «випадає» з цього контексту. Вони акумулюють інші тенденції у власному розвитку.

Саме особа (персона) з певними рисами, так званою харизмою стає центральною категорією в аналітичній роботі. Проте у випадку з класичними дослідницькими розробками політології та політичної психології як субдисципліни, увага аналітика зосереджується на особистісних характеристиках (соціальна або політична психологія) або інституційних можливостях здійснення владного впливу (політологія). У випадку з розробками у межах політико-антропологічного дискурсу за основу береться комплексний підхід до проблеми, який враховує здобутки даних дисциплін, але при цьому надає перевагу підвалинам формування владної персони, середовищу, історичним причинам, соціально-культурному бекграунду та символічному й міфологічному “оформленню” конкретної людини. Крім того, використовується так званий мікрополітичний підхід, який акцентує увагу на відносинах у невеликих групах, в тому числі тих, що оточують лідера (політична команда, клан, сім'я). Народження сміливих політичних й кадрових рішень часто є прогнозованим результатом впливу “команди” на власного керманіча, який набуває рис маріонетки або лише символу системи, зразком еталонного національного лідера, але не реальним вождем у такій ситуації. Звичайно, політантропология прослідковує подібні прояви та знаходить відповіді на практичні питання: як “спрямувати” політичного боса до прийняття складних рішень в умовах зовнішнього та, особливо, внутрішнього тиску. У цьому ракурсі, досліджуючи дві системи управління в межах СРСР чітко можливо провести грань між сталінською лінією одноосібного прийняття рішень та брежнєвською системою колегіальності, де визначальним чинником часто було політбюро, найближче оточення тощо. Співвідношення персоналізм – колегіальність стало визначальним для режимних переходів у радянській політичній системі, навіть не беручи до уваги унікальність кожної республіки, в тому числі республік Середньої Азії, де панували зовсім не радянські традиційні уявлення та норми поряд з нав'язаними зверху союзним

керівництвом. Власне такі відносини, з пануванням родоплемінного устрою можна спостерігати вже у незалежних республіках цього регіону.

Це ускладнює поставлені перед дослідником завдання та загальну стратегічну мету. Досить цікавий погляд на аналітичну розробку феномену персоналізації представлений українським автором О. П. Тімченко у статті «Персоналістська інтерпретація соціальної трансформації України». Він надає перевагу актуальності застосування започаткованої постструктуралізмом дослідження впливу позаструктурних чинників на соціально-політичні структури [16]. Проте визначити та чітко провести градацію таких чинників складно через “безсистемність” впливів та результатів. Також важким та в цілому проблемним залишається завдання виходу з суто філософського осмислення до політологічного виміру оцінки явища.

Часто персоналістські режими мімікують під демократію, імітують демократичні механізми, тобто створюють фундамент для існування так званих фасадних демократій, у яких де-факто управління здійснюється однією людиною та її найближчим оточенням. Маркером персоналізації стає надвисока підтримка лідера під час президентських виборів та внесення змін до діючої конституції з метою подовження строку повноважень. Водночас саме маркери персоналізації влади – базовий політико-антропологічний елемент. Він надає відчутний сигнал, “меседж” щодо архаїчного характеру владних відносин та сукупності дій, які можуть стати закономірним результатом такої амбівалентної ситуації.

Концентрація влади виражається в монополізації процесу прийняття остаточних рішень у всіх сферах діяльності, а також принциповій відсутності обмежень на масштаб цих рішень і на масштаб санкцій. Все більше проникнення держави означає все більше звуження автономного простору, аж до його повної ліквідації. Етатизація супроводжує процес персоналізації влади у режимах даного типу і створює закономірні та досить прогнозовані передмови для зрощування гілок влади. За таких умов відтворюється система особистісного керування державним апаратом. Також можна

спостерігати посилення ролі оточення лідера, яке перетворюється на специфічний політичний клан. У окремих випадках це призводить до оформлення неопатримоніального режиму, що спирається на «сім'ю» та може посилювати тенденції до узурпації влади на всіх рівнях. На думку українського дослідника О. О. Фісуна, в Україні оформлення неопатримоніальної системи влади відбувалося в період першого терміну президентства Л. Д. Кучми, який намагався регулювати втрати політичних і економічних реформ за допомогою типового «неопатримоніального менеджменту» [17]. Особливості такого «менеджменту» детермінуються саме архаїчними структурами та принципами, які обумовлені минулим суспільства та незрілим характером соціально-політичного спектру реальності. Звичайно таке минуле виводило на перший план знову-таки номенклатурні прошарки та бізнес-еліту, яка відтворювала досить агресивні моделі завоювання «життєвого простору».

При цьому конституційний компроміс 1996 р. можна вважати важливою крапкою у певній міжелітній консолідації системи на основі інтеграції більшості рентоорієнтованих груп як індустріального Сходу, так і частини націонал-демократичних еліт Заходу України. Президентські вибори 1999 року підтвердили гегемонію глави держави, який досить успішно контролював найважливіші ресурсні позиції на політичному полі і встановлював на ньому власні формальні і неформальні правила гри. При цьому президент спирався не стільки на публічно-політичні, скільки на державно-адміністративні канали впливу клієнтарного типу» [17, с. 10]. Фактично існування та розвиток (поширення та укріплення) мереж патрон-клієнтарного типу відриває можливості для затвердження диктатури однієї людини, яка не обмежена законом та громадянським суспільством. Сам факт функціонування мереж такого спрямування в сучасних суспільствах з досить різним історичним минулим, цивілізаційною приналежністю та рівнем розвитку говорить про їх всеосяжний політико-антропологічний характер. Тобто можна стверджувати про подібну мережу як про архаїчну конструкцію поєднання традиційних та посмодерністських

компонентів у різній конфігурації однак з єдиною метою – збереження влади більш потужного неформального владного центру над менш потужним (“патрона” над “клієнтом”).

Це призводить, з одного боку, до атомізації, суспільства, а з іншого боку, до злиття усіх політичних сегментів, що в ньому існували, в єдине ціле. На відміну від поліцейської держави, в якій заходи щодо підтримання порядку здійснюються за встановленими процедурами, персоналістські режими виражають пряму «волю» лідера, який уособлює собою всю націю. У транзитивних суспільствах воля лідера сприймається як своєрідна панацея від нестабільності: «головною суперечністю транзитивних демократій є суперечність між демократизацією і стабільністю, суть якої полягає в тім, що швидка демократизація, яка здійснюється без урахування специфіки конкретної ситуації, породжує нестабільність, натомість потреби стабілізації політичної системи вимагають певного обмеження демократичної процедури. Для ліберальних демократій не характерні обмеження на створення політичних партій» [2, с. 80].

Виникнення та функціонування персоналістських режимів безумовно пов'язане з монополізацією влади на всіх рівнях соціально-політичної організації. Спроби аналітичної розробки цього феномену відкривають перспективи для переосмислення всієї теорії та практики подібних режимів на різних етапах становлення. Персоналістський політичний режим – система особистісного управління державою. Сучасний персоналістський режим поєднує в собі волю лідера та інституційне оформлення його ролі у політичній системі. Такий політичний режим супроводжується культом особи та відсутністю реальної можливості для демократичної передачі влади. Невід'ємною рисою прояву персоналістських режимів є політичні репресії, які спрямовані проти опозиційних сил.

До числа характерних ознак персоналістських режимів відносяться: 1) відсутність політичного плюралізму або частковий політичний плюралізм; 2) існування елементів соціального та економічного плюралізму; 3) збереження офіційної ідеології при порівняльному зменшенні ідеологізованості, ідеологія базується на

визначальній ролі певної людини у системі влади, 4) деяке ослаблення мобілізації громадян через існуючі інститути, але при забезпеченні необхідного рівня конформізму по відношенню до існуючого політичного режиму, 5) бюрократичне номенклатурне керівництво рекрутованих з лав правлячої партії або найближчого оточення керівника держави.

Другим елементом або складовою, яка досліджується на різних аналітичних рівнях, це структурні та інституційні форми. У якості аналітичної основи при розгляді структурних та інституційних форм (практик) у сучасних розвинених та транзитивних суспільствах можна взяти потестарні (додержавні) інституції, які виникли у часи розвитку публічної політики та природнього права, та відповідні структури, що виникли й формувалися у відповідності з логікою викликів до суспільства, його потреб, прийнятних моделей застосування на практиці у певні періоди історичного процесу.

Можна підкреслити, що «інститут є символом порядку й організованості в суспільстві. У загальному вигляді соціальний інститут розглядається як певна сукупність установ, які відповідають соціальній структурі суспільства; сукупність соціальних норм і культурних зразків, які визначають сталі форми соціальної поведінки і дії; система поведінки у відповідності з цими нормами» [2, с. 301]. Власне базові соціальні інститути забезпечують сталий розвиток владних інтенцій та політичних режимів в цілому. Так, першочерговим соціальним інститутом, що фактично детермінував режими на ранніх етапах розвитку людства, була сім'я. Саме монархічне правління та відповідні форми політичних механізмів управління мали витoki у родинних зв'язках, їх «реорганізації» та входженню у соціально-політичний спектр інтеракцій. Найбільш показовим є історичний приклад східної деспотії як форми політичного режиму з прямим запозиченням «родинних» принципів управління, які відповідно визначають близькість до правителя – батька як головний привілей та здатність до політичної «маніпуляції». Такий «батько» має абсолютний авторитет, є сакралізованою особистістю з необмеженими авторитарними

повноваженнями. Адекватним аналогом такої системи можна вважати і європейський абсолютизм [6].

Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон у роботі “Чому нації занепадають” висловлюють тезу про пряму взаємозалежність між типом інститутів у суспільстві та його рівнем розвитку. Зокрема, вони наголошують: “Політичні інститути визначають, хто має владу в суспільстві й для досягнення яких цілей ця влада може використовуватися. Якщо розподіл влади вузький і влада не обмежена, тоді політичні інститути є абсолютистськими, що підтверджується абсолютними монархіями, які існували в усьому світі протягом тривалого часу. При абсолютистських політичних інститутах, як, наприклад, у Північній Кореї чи колоніальній Латинській Америці, ті, хто може здійснювати владу, встановлюватимуть економічні інститути для власного збагачення й посилення своєї влади за рахунок суспільства. На противагу, політичні інститути, що широко розподіляють владу в суспільстві й накладають на неї обмеження, є плюралістичними. Замість зосередження в руках однієї людини чи малої групи, політична влада спирається на широкі коаліції або численні групи. Очевидно, існує тісний зв'язок між плюралізмом та інклюзивними економічними інститутами” [1, с. 73]. Існує також пряма кореляція між двома типами інститутів – екстрактивними та інклюзивними. Екстрактивні політичні інститути концентрують владу в руках вузького кола еліти, у подібній системі відсутні реальні засоби впливу на дії можновладців. Інклюзивні політичні інститути спираються на плюралістичну основу, не спотворюють сутність управління в бік інтресів вузького кола управлінців, обмежують їх у діяльності за допомогою правових норм [1].

Безумовно, визначальними для діапазону політико-антропологічного дискурсу залишаються саме неформальні соціальні й політичні інститути. Даний факт пояснюється тим, що такі інституційні форми зберігають найбільшу частку архаїчних елементів порівняно з офіційними (тобто формальними) інститутами. Ймовірно, що серед формальних інститутів превалюють “запозичені” та “перенесені” у нерідне, чуже за суттю культурне (цивілізаційне)

середовище. Тому зрозуміти та інтерпретувати, наприклад, окрему політичну культуру набагато простіше через призму її неформальних особливостей, рідних їй символів, міфів, культурних сенсів, які транслюються даною спільнотою або суспільством в цілому.

На думку українського політичного аналітика Ю. Мацієвського “діапазон неформальних інститутів є настільки ж широким, як і їхні функції. Серед адаптаційних, акомодативних, конкуруючих чи заміщувальних неформальних інститутів найбільше уваги, однак, надають вивченню «підривних» інститутів або тих неписаних правил поведінки гравців, які псують формальні інститути у різному культурному і політичному контексті. В українському випадку найвиразнішими прикладами підривних інститутів є корупція, неконкурентні призначення осіб на політичні чи адміністративні посади (клієнтелізм, заступництво (патронат), непотизм та фаворитизм), неформальні пакти між політичними гравцями, що охоплюють спектр від виборчих змагань до конституційних угод і «захоплення» держави” [12, с. 17]. Саме з неформальних інституцій починається найбільш складний та повний протиріч процес гібридизації політичного режиму у межах транзитивного суспільства. Він фактично означає набуття авторитарним режимом фасадних демократичних ознак (фіктивні інститути та фіктивний за безальтернативністю процес виборів, де відсутні важелі будь-якого впливу на владу зі сторони опозиції та громадян країни, що втрачають всі доступні способи проявити себе в цілому у політичних процесах, крім неконвенціональних).

Складання структур – це закономірний шлях соціальної й політичної еволюції. У більш глибокому сенсі структура як така синтезує волю статусних груп, керманіча, й всього суспільства в цілому до упорядкування всій сукупності відносин. Дихотомія процесів конституювання інституційних форм й структур стала наріжним каменем перед дослідником проблематики політичної реальності. Політико-антропологічне дослідження – це, перш за все, спроба чи сукупність спроб “зрозуміти” певну структуру, надати їй наявному та прихованому функціоналу тлумачення, визначити ті

детермінації й закономірності, які надають структурі можливість існувати, трансформуватися та розвиватися за певних обставин. Важливо інтерпретувати структурні трансформації саме у соціокультурному контексті. І саме розуміння структури слід починати з прийнятних у соціальній та політичній антропології інтерпретацій К. Леві-Стросса. Структуралізм спирається не на самі явища, а на знаки, які супроводжують їх [11]. Такий погляд розширює грані політологічного осмислення явищ, що знаходяться у певному соціокультурному середовищі на перманентній основі або стикаються з іншими середовищами, створюючи прецедент “нових політичних феноменів” та “нової політичної реальності”. У цьому сенсі можливо виокремити політичну реальність сучасних інформаційних суспільств, індустріальних суспільств, традиційних суспільств тощо. Окремо слід наголосити на політичній реальності транзитивних суспільств, які знаходяться у проміжному стані, у відритому антагонізмі між сучасними та традиційними цінностями й принципами владної організації. У таких умовах констатується наявність політичних гібридів.

Будь-яке суспільство є неоднорідним та має в собі безліч структурних вимірів: доступних або таких, що знаходяться поза сприйняттям населення (тіньові кулуарні владні структури – нечисленні, проте надвпливові). Фактично найбільш «знаковою» для суспільної організації є саме так звана політична структура. Вона фактично ототожнюється з внутрішньою структурою. До складу цієї структури входять такі елементи як держава (представлена бюрократією як соціальною групою, що формує основні організаційні принципи), партократії, тобто представників впливових політичних партій, представників креативного класу, які виражають та акумулюють символічний капітал, впливових лобістських організацій, які уособлюють економічний інтерес у політиці. Політична структура фактично концентрує базовий функціональний потенціал суспільства, часто уособленням її вважається саме бюрократичний апарат як найбільш дієва та організована структура. Держава як базовий інститут суспільства прямо спирається на

бюрократію, яку слід розглядати не лише у контексті інституту але й у більш специфічному значенні особливої соціальної групи, що паралельно відстоює не тільки інтереси й цінності самої держави, а й має та пролонгує власні інтереси, цінності та настанови, які часто не збігаються з загальносоціальними по декільком параметрам. Зокрема, це стосується аспекту самозбереження за допомогою відтворення нових структур та лобювання власних позицій у законодавчій гілці системи влади. Для політико-антропологічного бачення бюрократичні групи й бюрократичний апарат в цілому є в достатній мірі системою з архаїчним контентом, тобто наявними є давні ієрархічні принципи організації, що відтворюються за сучасних умов, наприклад, чітке слідування субординації, символічні відзнаки та розмежування структури.

Ті тенденції, які бюрократичний апарат закономірно акумулює у суспільстві, стабільно детермінують особливості його позицій, статусу кожного окремого чиновника у цій структурі. Власне у таких умовах виникають “особливі” інтеракції чи система взаємозв'язків. Вони є індивідуальними для сукупності бюрократів, постійно змінюються, у них домінують цілком архаїчні прояви (“дарообміни” між представниками ланок та ієрархій, символічне “оздоблення” керівника – лідера, неформальні лідери з їх потенційними впливами на розподіл ресурсів й паралельним бюджетом у бюрократичній організації, різноманітні мікрополітичні транзакції, які обумовлені необхідністю у підтримці й пошуці надійного “плеча” патрона).

Політична структура суспільства активно взаємодіє з зовнішньою структурою, яка представлена такими компонентами громадянського суспільства як соціальні та соціально-політичні рухи, профспілки, релігійні організації, трудові колективи та ін. Така взаємодія створює передумови для конституювання політичного режиму. Опорою трансформації та безпосередньою основою необхідних змін у зовнішній структурі вбік ефективності організації, є створення середнього класу.

Основним вектором розвитку політичної структури є розгортання владних інтенцій та охоплення нових сфер соціального простору (перетворення на політичний та управлінський). Домінування ієрархічних відносин характеризує внутрішню структуру суспільства як досить організовану та стійку перед зовнішніми впливами й викликами. Певним чином саме самозбереження є найбільшою цінністю бюрократичного прошарку та політичної структури взагалі у цій системі координат. Вона виконує також перелік важливих функцій: політичних, економічних, соціокультурних. Серед економічних функцій важливо виокремити так звану розподільчу або редистрибутивну функцію.

Фактично центр політичної структури виконує дану функцію у відповідності з логікою певної культури, етносу, у відповідності зі специфікою ментальності. Крім того, можна констатувати досить високий рівень добробуту та забезпечення саме представників політичної структури. Для так званих елітарних груп характерна розкіш та високий рівень споживання. Сучасна політична структура формується у відповідності з домінуванням номенклатури та бюрократичної організації. Стратегія трансформації внутрішньої структури суспільства повністю відповідає логіці розширення впливу та трансформації бюрократичного прошарку. Бюрократія є важливою частиною урядових тимчасових або постійних структур і операцій. Отже, говорити про політичну нейтральність бюрократичної машини не доводиться.

На більш ранній історичній стадії бюрократія фактично не була відгороджена від політичних сил, що домінували в суспільстві, їхнє соціальне замовлення вона і покликана була виконувати. Сьогодні ж йдеться про безпосередню участь бюрократії у політиці та політичній боротьбі. Однак і суспільне життя не вільне від бюрократизації. Чиновницький персонал фактично управляє масовими організаціями та спрямовується нечисленною групою номенклатури, яка за фактом “сповідує” неформальну систему принципів для внутрішнього вжитку й стратегічних планів виживання бюрократичної організації, збереження настанов подібних до архаїки статусно-рольової ієрархії.

Зміщення акцентів минулого та сьогодення у загальному політичному просторі активізувало політико-культурні аспекти, відтворило символічне та міфологічне наповнення сучасного політичного процесу, де перетинаються владні тренди з їх сакралізацією суспільством у певний спосіб.

Первинний характер в межах політичного простору має символічний контент як феномен глибинного впливу на індивідуальну й колективну свідомість. Символічне наповнення відтворене у соціальному та політичному просторах. Система символів надає сенсу існуванню і бюрократичної організації будь-якого рівня, і політичній структурі, і державі, спрямовуючи її стратегічний курс. Для політико-антропологічного дискурсу символ або система символів – це своєрідна “валіза сенсів”, які стають важливими, перш за все, у кризові періоди, виконують роль кризових настанов для згуртування спільноти навколо сутнісної ідеї.

По-перше, символ – це реальна можливість виживання та ідентифікації спільноти, розриття її загальних світоглядних принципів, по-друге, символічний контент маркує простір людини, є відтворенням її “територіального інстинкту” [9]. По-третє, людина, соціальна група, суспільство є частиною певного простору та розділяє його за допомогою символічних аспектів, закріплюючи такий поділ міфологічним наповненням.

Міфи відтворюються відповідно з логікою “доповідача” (тобто влади, правлячої верхівки, яка здавна включала як вождів, так і звичайно, шаманів та жреців, відправників культу, які прямо спиралися на магічне та символічне) чи у відповідності з логікою всього суспільства, яке потребувало об’єднуючих початків у сенсі пояснення устрою та місця спільноти у світі і ймовірно серед інших спільнот.

Дослідник проблематики міфотворення П. А. Ющенко відмічає загальну контекстуальність цієї теми: “В Україні політична структуризація, розвиток громадянського суспільства, створення політичних партій відбувалося з врахуванням історичного досвіду. Українською політичною думкою враховувались набутки киево-

руської доби по створенню таких громадянських інститутів, як віче. В умовах політичної конкуренції традиційно існувала і конкуренція пам'ятей” [20, с. 53]. У сучасних умовах конкуренція між політичними силами розкривається через спроби спиратися на досить різні меморіальні стратегії. Такі вектори меморіального сприйняття відтворюють першопричини зіткнення політичних поглядів та умовні “нерівності” соціально-політичної реальності. В цьому сенсі заборона комуністичної ідеології та символіки є правильним кроком щодо зменшення конкурентної агресивності між меморіальними стратегіями.

Отже, сучасне суспільство уявляє собою надскладну систему. В умовах постійних та масштабних соціально-політичних, соціокультурних та економічних змін влада має бути націлена на осмислення власної позиції та шляхів розвитку країни. Розкриваючи проблематику політико-антропологічного погляду на нелінійну політичну реальність сьогодення необхідно акцентувати увагу на наявній необхідності перегляду політологічного інструментарію у цьому напрямку. Потреба у заміні класичних настанов політичної науки детермінована багатоманітністю цивілізаційних форм, культурних елементів та наостанок, політичних сенсів у сучасному світі. Політико-антропологічне бачення поєднує в собі соціокультурні аспекти сприйняття політичної реальності та ретроспективний аналіз феноменів. Виділеною є загальна спрямованість на пошук та надання інтерпретації потестарним елементам, тобто таким, які виникли ще у період бездержавності як сегмент влади та публічної політики. У сучасних умовах такі феномени й елементи інкорпоровані у політичну царину, перш за все, на неформальному (тіньовому) рівні.

Сприйняття сучасної політичної реальності фактично базується на персоналістських трендах, аналізі структурних й інституційних контентів, символічних й міфологічних компонентів тощо. Найбільш комплексним застосування політико-антропологічного сприйняття проявляється в явищі політичних режимів, що вбирають в себе як ретроспективу владної взаємодії, так і проспективний її рівень повною мірою. Нелінійність соціальних змін і політичного розвитку

означає наявність об'єктивної можливості багатоваріантної послідовності подій та варіантів режиму. У житті практично завжди існують альтернативні варіанти змін і розвитку.

Будь-який політичний режим у вимірі нелінійності розвитку сучасного суспільства детермінується трьома базовими чинниками: 1) процедурами і способами організації владних інститутів та безпосереднім здійсненням влади; 2) стилем ухвалення суспільно-політичних рішень; 3) відносинами між владою та громадянами.

В сучасних умовах, наприклад, трансформація історичної архаїки у політичній реальності транслює політичному режиму або шанс на політичний розвиток, або підштовхує до стагнації. Проте у більшості випадків “квантовий стрибок” у розвитку політичного режиму стає скоріше неможливим завдяки домінантності факторів впливу ендогенного характеру. Фактично більшість авторитарних політичних режимів спрямовані на пролонгування умовної величі в минулому на політичне сьогодні. Наявними маркерами ретроспективи режиму є вдавання до імперської та мілітарної риторики, вождізм, відкриті форми ксенофобії, шовінізму та релігійної нетерпимості. Кожен подібний маркер символізує інверсію політичної архаїки.

В умовах такого політичного розуміння вибудовується парадигма реваншизму та квазімесіанства народу. Прикладом режимів, що спрямовані на «велич минулого» є так звані етнократії, теократичні режими, диктаторські режими тощо. В умовах глобальних трансформацій авторитарний політичний режим зазнає неминучих кардинальних змін. «Чисті типи» політичних режимів у реальному суспільному житті зустрічаються нечасто. Як правило, формуються ті чи інші різновиди «змішаних» режимів, які існують у власному унікальному середовищі політичної реальності. На сучасному етапі суспільно-політичного розвитку превалюють так звані «гібридні режими», що поєднують в собі демократичні та авторитарні елементи. Авторитарні елементи домінують, демократичні часто репрезентують «фасад». Гібридні політичні режими доцільно розглядати як в якості транзитних (перехідних), так і в контексті

особливих форм синтезу владних принципів, векторів розвитку, функціонального наповнення. Саме політичний гібрид як прояв режимної реалізації є прямим маркером зходження сучасних та архаїчних елементів у політичній реальності.

Список використаних джерел і літератури

1. Аджемоглу Д. Чому нації занепадають / пер. з англ. Олександра Дем'янчука. 2-ге вид., випр. К.: Наш формат, 2017. 440 с.
2. Барнард А. Социальная антропология: исследуя социальную жизнь людей. Пер. с англ, и коммент. Ю. А. Артемовой, М. В. Тендряковой / научн. ред. и коммент. О. Ю. Артемовой. М.: ИЭА РАН, 2009. 244 с.
3. Белл Д. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / пер. з англ. Олександр Дем'янчук. К.: Наш формат, 2017. 312 с.
4. Карадже Т. В. Эволюция сакрализации власти //Вестник РУДН, серия Политология. 2014. № 1. С. 86 - 95
5. Кравець А. Ю. Політична антропология / Монографія. Дніпропетровськ, 2012. 178 с.
6. Кравець А. Ю. Антропология власти как новая субдисциплина в межах сучасного політико-антропологічного дискурсу //Політологічний вісник. К., 2010. Вип. 46. С. 168 – 176.
7. Кравець А. Ю. Влада в традиційних суспільствах як основний предмет дослідження політичної антропології //Вісник Дніпропетровського університету. Д., 2010. С. 5-9.
8. Кравець А. Ю. Влада в сучасному політико-антропологічному дискурсі: нові тенденції, напрями, аспекти дослідження // Науковий журнал «Філософія і політологія в контексті сучасної культури». Вип. 20 (2), 2010. С. 18-23.
9. Крадин Н. Н. Политическая антропология. М.: Логос, 2004. 272 с.
10. Литвин В. С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу : навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 632 с.
11. Леви-Стросс К. Структурная антропология / пер. с фр. В. В. Иванова. М.: Изд - во ЭКСМО-Пресс, 2001. 512 с.
12. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014): монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2016. 552 с.
13. Мур-младший, Б. Социальные истоки диктатуры и демократии: Роль помещика и крестьянина в создании современного мира / пер. с англ.

А. Глухова; под науч. ред. Н. Эдельмана; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. 488 с.

14. Романюк О. Чи може зріла демократія бути неліберальною //Політичний менеджмент. 2009. № 2. С. 73-87.

15. Романюк О. І. Проблема типологізації політичних режимів в контексті аналізу демократичних транзитів //Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. № 555: серія: „Питання політології”, вип. 4. Харків, 2002. С. 16-25.

16. Тімченко О. П. Персоналістська інтерпретація соціальної трансформації України //Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. К., 2009. Вип. 80. С. 3-19.

17. Фісун О. А. Політичний режим України у порівняльній перспективі //Стратегічні пріоритети. 2008. № 1 (6). С. 5-12.

18. Цыганков А. П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. М.: Интерпракс, 1995. 296 с.

19. Шипунов Г. Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія “Політичні науки”. 2008. Вип. 3. С. 89-102.

20. Ющенко П. А. Києворуська спадщина в політичній міфології незалежної України (1990-2000-і рр.) //Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна 18-19 січня). Одеса: ГО ”Причорноморський центр досліджень проблем суспільства”, 2019. 104 с.

21. D. Acemoglu., J. A. Robinson Verdier T. Kleptocracy and divide-and-rule: A model of personal rule. Stockholm, 2003. P. 41. Вышницкая Ю. В. Мифологические сценарии в современном мире: постановка вопроса //Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 24 (63). № 3. 2011 г. С. 33-39.